

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ*

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

β. Ὁ Συμβολισμός.

Ἡ δευτέρα φάσις τῆς θρησκείας ἐγκαινιάζεται μὲ τὴν «ἀποφυσιοποίησην», τὸν σαφῆ δηλονότι διαχωρισμὸν μεταξύ φυσικοῦ-ἐμπειρικοῦ κόσμου ἀφ' ἑνός, καὶ νοητοῦ ἀφ' ἑτέρου. Σπουδαιότητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχουν μόνον ὅσα,—«προσωπικά, ἀπρόσωπα ἢ ὑπερπροσωπικά»—ὑπάρχουν ἢ λαμβάνουν χώραν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπαινίσσονται, «σημαίνουσι» κάτι καὶ ἀκριβῶς ἕνεκα αὐτῆς τῆς σημασίας των²⁷⁸. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ πραγματοποιεῖται ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς φυσιοκρατίας πρὸς τὸν Συμβολισμόν (Symbolik).

Τὸ σπουδαιότερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς φάσεως αὐτῆς εἶναι ἡ ἀπαξίωσις τοῦ ἀμέσως δεδομένου χάριν τοῦ ἐμμέσως νοουμένου, τοῦ συμβολιζομένου²⁷⁹. Τὰ φυσικὰ φαινόμενα χάνουν τὴν αὐτόνομον πραγματικότητά των καὶ υποβιβάζονται εἰς ἀπλᾶ «συμπτώματα» ἢ καὶ συμβολισμοὺς τῆς ὀπισθεν αὐτῶν πραγματικότητος, ἡ ὁποία καὶ θεωρεῖται ὡς ἀνωτέρα περιοχὴ τοῦ πραγματικοῦ.

Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ἰδέα τῆς ὑπάρξεως ὑπερφυσικῶν δυνάμεων καὶ «ἐξιδανικευμένου ὑπερ-κόσμου»²⁸⁰, τῶν ὁποίων ἐκφράσεις καθὼς καὶ τρόπους καὶ μέσα φανερώσεως ἀποτελοῦν τὰ ὑλικά πράγματα. Ἡ θρησκεία ἀναλαμβάνει τώρα τὸν ρόλον τοῦ διακανονισμοῦ τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἀν-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 545 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

278. WuG I, σελ. 320.

279. Τὸ δέος π.χ. καὶ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται ὁ πρωτόγονος εἰς τὴν θέαν ἑνὸς λειψάνου νεκροῦ καὶ ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀδηγήσει εἰς διαφόρους μορφὰς ἐνταφιασμοῦ ἢ καύσεως τούτων, ἀντικαθιστᾷ ἢ ἀντιλήψις ὅτι δύναται νὰ ἀκινδυνοποιηθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, εἴτε διὰ τῆς φυλακίσεως αὐτῆς ἐν τῷ τάφῳ, εἴτε διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως εἰς αὐτὴν τῶν προϋποθέσεων διὰ μιαν γαλήνιον ὑπαρξίν διὰ διαφόρων μαγικῶν μέσων (Totenzauber), κτερισμάτων καὶ ἐπιτυμβίων ἐναγισμάτων. Σημαντικὴ οἰκονομικῶς συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ καλλιέργεια τῆς ἀντιλήψεως ὅτι θὰ πρέπη νὰ κατατίθεται εἰς τὸν τάφον ὀλόκληρος ἡ κινητὴ περιουσία τοῦ νεκροῦ. Ἀργότερον αἱ διατάξεις καθίστανται ἡπιώτεροι καὶ περιορίζουν ἀπλῶς τὴν χρῆσιν τῶν ἀντικειμένων τοῦ νεκροῦ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον μετὰ τὸν θάνατόν του. Πρβλ. WuG I, σελ. 320.

280. Πρβλ. Φίλια, Βασιλείου I, μν. ἐργ., σελ. 14.

θρώπων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ὑπερκόσμου. «Ἐφ' ὅσον ὀπισθεν τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων καὶ γεγονότων ὑφίσταται κάτι διαφορετικόν, περισσότερο πραγματικόν, ξμψυχον, τοῦ ὁποίου συμπτώματα ἢ καὶ ἀπλῶς συμβολισμούς ἀποτελοῦν τὰ πράγματα, θὰ πρέπη ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν συμπτωμάτων καὶ τῶν συμβόλων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἢ ὁποία ἐκδηλοῦται μέσῳ αὐτῶν. Τὰ μέσα ἐπιδράσεως θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἀνάλογα, ἀπευθυνόμενα πρωτίστως πρὸς τὸ πνεῦμα ἢ τὴν ψυχὴν, θὰ πρέπη δηλαδὴ νὰ εἶναι καὶ αὐτὰ «σημαντικά», (πλήρη σημασίας), τοῦτέστι «σὺμβολα»²⁸¹.

Ἡ εἴσοδος τῶν συμβόλων εἰς τὴν λατρείαν συνεπιφέρει μίαν οὐσιαστικὴν μεταβολήν: ἡ μαγεία (Zauberei) μεταβάλλεται εἰς τελετουργίαν (Zeremonie). Διὰ τῆς τυπικῆς αὐτῆς τελετουργίας ἐπιδιώκει ὁ θρησκευόμενος ἄνθρωπος τὴν πραγμάτων ὀρισμένων στόχων καὶ τὴν πρόκλησιν ὀρισμένων ἐνεργειῶν μέσῳ πράξεων «σημαντικῶν» (bedeutsam), ἐνῶ ἡ πρωτογενὴς φυσιοκρατία θάπτεται κυριολεκτικῶς ὑπὸ τὸ πλῆθος τῶν συμβόλων. Κατὰ τὴν ἐναπόθεσιν «κερισμάτων» καὶ «ἐναγισμάτων» τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα ἀντικαθιστῶνται ἀπὸ τὰ σύμβολά των: «τὰ πρῶτα χαρτονομίσματα δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς μέσα πληρωμῆς ζώντων, ἀλλὰ νεκρῶν»²⁸². Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς δαίμονας: ὀλονὲν καὶ περισσότερα ἀντικείμενα προσλαμβάνουν συμβολικὴν σημασίαν, ἐνῶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς θετικῆς καὶ ἐνεργοῦ συμμετοχῆς των εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἐπιδιώκεται μέσῳ συμβολικῶν ἐνεργειῶν.

Κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μαγικῆς πρὸς τὴν συμβολικὴν θρησκευτικότητα διαπιστοῦται ἡ κεντρικὴ σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν θρησκείαν τὸ πνεῦμα τοῦ συντηρητισμοῦ. Ἦδη κατὰ τὴν μαγικὴν φάσιν οἱ ἄνθρωποι ἔτεινον νὰ ἐπαναλαμβάνουν σταθερῶς καὶ νὰ φυλάσσουν μετὰ δέους τοὺς τύπους καὶ τὰς μορφὰς συμπεριφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεδεικνύοντο κατὰ κάποιον τρόπον τελεσφόροι. Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ κατὰ τὴν συμβολικὴν περίοδον, ἔστω καὶ ἐὰν προκύπτουν ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν τύπων ἐσωτερικαὶ ἀντιφάσεις: εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ γίνουιν παραδεχταὶ καθαρῶς δογματικαὶ ἀντιθέσεις, παρὰ νὰ εἰσαχθοῦν καινοτομίαι εἰς τὰς συμβολικὰς μορφὰς. Αἱ καινοτομίαι ἀπειλοῦν τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν λατρευτικῶν μέσων καὶ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ προκαλέσουν τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν ἢ τῶν πνευμάτων²⁸³. Ἡ συντηρητικότης αὕτη ἐκδηλοῦται καὶ εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῆς τέχνης, ἢ

281. WuG I, σελ. 321.

282. WuG I, σελ. 321.

283. WuG I, σελ. 321. Ὁ Weber φέρει ὡς παράδειγμα μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰς ἐριδας μεταξὺ τῶν ρώσων ὀρθοδόξων τοῦ 17 αἰῶνος διὰ τὸ ζήτημα, ἂν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ πρέπει νὰ γίνηται μὲ δύο ἢ τρία δάκτυλα, καθὼς καὶ τὸ ἡμερολογιακὸν πρόβλημα.

ὁποία εἶναι βαθύτατα ἐπηρεασμένη θρησκευτικῶς: ἡ τέχνη καθίσταται στερεοτυπική καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ διανοίγεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν δημιουργίαν ρυθμῶν (στυλ). Ὁ πρωταρχικὸς χαρακτήρ τοῦ ρυθμοῦ εἶναι μαγικὸς ἢ συνδέεται μὲ τὴν σημαντικότητά (Bedeutsamkeit) ὠρισμένων καλλιτεχνημάτων²⁸⁴. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἰλοπαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ, μὴδὲ τῆς οἰκονομίας ἐξαιρουμένης, ὑπόκεινται εἰς τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις: ἡ θρησκεία ἐπενεργεῖ ἐπ' αὐτῶν στερεοτυπικῶς. Πᾶσα μεταβολὴ συνηθείας καὶ ἐθίμων, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται διατελοῦντα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιφέρῃ σύγκρουσιν μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ συμφέροντα τῶν πνευμάτων καὶ τῶν θεῶν. Εἰς τὰς ἀναστολάς λοιπόν, αἱ ὁποῖαι ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνασφάλειαν καὶ ἀβεβαιότητα, προστίθεται καὶ μία θρησκευτικὴ ἀναστολή, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τοῦ ὅτι: «das Heilige ist das spezifisch Unveränderliche»²⁸⁵.

Διὰ τοῦ Συμβολισμοῦ ἰδρύεται ἰδιαίτερον βασιλεῖον ψυχῶν, πνευμάτων, δαιμόνων καὶ θεοτήτων, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ ἐντόνως τὸν θρησκευτικὸν στοχασμόν. Ἀναπτύσσεται αὐτό, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μυθική ἢ μυθολογική σκέψις²⁸⁶, τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα κατὰ τὸν Weber εἶναι ἡ χρῆσις τῶν ἀναλογιών. Ἡ σημαντικότης τῆς ἀναλογίας ἐκτείνεται πέραν τῆς θρησκευτικῆς σφαίρας καὶ σφραγίζει ἰδιαιτέρως τὴν νομικὴν σκέψιν, ἐπιστήμην καὶ νομολογίαν. Γενεσιουργὸς πηγὴ τῆς ἀναλογικῆς σκέψεως εἶναι ἡ συμβολιστικῶς ἐκλογικευμένη μαγεία, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τὴν ἀναλογικὴν σκέψιν²⁸⁷. Ὁ συμβολισμὸς καὶ ἡ ἀναλογία συντελοῦν, ὥστε αἱ μορφαὶ τῶν θεοτήτων καὶ ἡ καθόλου περὶ τοῦ Θεοῦ ἀντίληψις νὰ προσλαμβάνουν βαθμηδὸν καὶ περισσότερον ἀνθρωπομορφικὰ στοιχεῖα. Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν διοργάνωσιν σταθερῶν κοινωνικῶν δομῶν παύουν πλέον νὰ ἱκανοποιῶν οἱ «εὐκαιριακοὶ θεοὶ» (Augenblicksgötter) καὶ δημιουργεῖται ἡ ἔννοια τῆς ταυτοτήτος καὶ διαρκείας τῶν θεοτήτων, ὅπερ συνεπά-

284. Ἰδὲ WuG I, σελ. 322.

285. WuG I, σελ. 322.

286. Ὁ γάλλος φιλόσοφος καὶ ἐθνοψυχολόγος Lucien Lévy-Bruhl ἐμελέτησεν ἰδιαίτερος τὴν νοοτροπίαν καὶ τὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν πρωτογόνων, μάλιστα δὲ καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ βιοτικὸν αὐτῶν περιβάλλον. Ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς νοοτροπίας των διεπίστωσε τὴν «participation», ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ μυθικὴ των συνείδησις δὲν διαφοροποιεῖ ὅτε συνειδητοποιεῖ τὴν διαχωριστικὴν γραμμὴν μεταξὺ μύθου καὶ λόγου. Ἰδὲ καὶ Lévy-Bruhl, Lucien: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures, Paris 1910. Τοῦ Αὐτοῦ: La mentalité primitive, Paris 1922. Τοῦ Αὐτοῦ: L'âme primitive, Paris 1927. Ὁμοίως καὶ Podach, E. F.: Zum Abschluss von Lévy-Bruhls Theorie über die Mentalität der Primitiven. In: *Zeitschrift für Ethnologie* τόμ. 76 (1951) σελ. 42-49.

287. WuG I, σελ. 323.

γεται καὶ λατρεῖα καὶ συνέχειαν μὲ σταθερὸν περιεχόμενον. Ἡ παγιοποιήσις τῶν θεοτήτων στρέφει τὴν θεολογικὴν σκέψιν πρὸς τὴν συστηματικότητα. Ἡ πρόοδος πάλιν τῆς συστηματικῆς σκέψεως ἐπιφέρει μίαν τακτοποιήσιν εἰς τὸν κόσμον τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ τῆς τυχαίας συνυπάρξεως ἀσχέτων μεταξύ των θεοτήτων διοργανοῦται βαθμιαίως ἐν ἱεραρχικῶς ἠρθρωμένον «Πάνθεον». Ἡ δημιουργία τοῦ Πανθέου συνεπάγεται ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐξήσιν τῶν ἀνθρωπομορφικῶν στοιχείων καὶ προσωποποιήσιν τῶν θεῶν μορφῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παγίωσιν καὶ καθορισμὸν τῶν ἀρμοδιοτήτων (Kompetenzen) μιᾶς ἐκάστης προσωπικῆς θεότητος²⁸⁸. Ὀλόκληρος τέλος ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἔχει ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐκλογικευτικῆς τάσεως (Rationalisierung) τόσον εἰς τὸν τρόπον λατρείας, ὅσον καὶ εἰς τὴν καθόλου ἀντίληψιν τῆς ἐνοίας τοῦ Θεοῦ²⁸⁹.

Ἡ ἐμφάνισις «ἐξειδικευμένων», ἥτοι εἰδικῆς καὶ συγκεκριμένης ἀρμοδιότητος θεῶν, καθὼς καὶ ἡ ὀρθολογικὴ ἱεραρχικὴ ἔνταξις αὐτῶν ἐντὸς τοῦ πανθέου δὲν ἀφήνουν ἀνεπηρέαστον τὴν δομὴν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ὁ ἀτομικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος διοργανοῦνται κατὰ τρόπον ἀντίστοιχον τῆς διαρθρώσεως τῆς οὐρανόου ἱεραρχίας καὶ ἀντιστρόφως ἡ διοργάνωσις τῆς κοινωνίας συνεπιφέρει καὶ νέας ἐξειδικεύσεις εἰς τὸ Πάνθεον. Οὐδεμία κοινωνικὴ ἐκδήλωσις καὶ κοινωνικὴ δραστηριότης στερεῖται τοῦ «εἰδικοῦ θεοῦ» τῆς (Spezialgott). Ἐκάστη κοινωνικὴ ὁμάς, πολιτικὴ ἢ ἐπαγγελματικὴ, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καὶ ἀποκτᾷ τὸν θεὸν-πάτρωνά της.

Ἡ πρώτη ἐπίδρασις καταφαίνεται ἤδη εἰς τὴν πατριαρχικὴν διοργάνωσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὸν αὐστηρὸν καθορισμὸν ὄλων τῶν θεμάτων τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐφεστίων θεοτήτων καὶ τῶν numina²⁹⁰. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ δημόσιον βίον ἐπεκτείνεται ἀποφασιστικῶς ἡ δύναμις τῆς οἰκογενειακῆς θεότητος: Ὁ Ζεὺς Ἐρκεῖος δὲν προστατεύει μόνον τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, ἀλλ' ἐξασφαλίζει συγχρόνως καὶ τὸ δικαίωμα ἀναλήψεως δημοσίων λειτουργημάτων. Βραδύτερον ἡ αὐξήσις

288. WuG I, σελ. 323 ἐξ. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀνθρωπομορφικὴ προσωποποιήσις τῶν θεοτήτων δὲν συμβαδίζει ὑποχρεωτικῶς καὶ μὲ τὴν παγίωσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ἀρμοδιοτήτων των. Πολλὰκις μάλιστα ἡ σχέσις εἶναι ἀντίστροφος, ὡς συμβαίνει λ.χ. μὲ τὰ ρωμαϊκὰ numina, τῶν ὁποίων αἱ ιδιότητες εἶναι ἀσυγκρίτως σταθερώτεροι ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνας τῶν ἑλληνικῶν θεοτήτων.

289. Πρβλ. WuG I, σελ. 324 ἐξ.

290. Κατὰ τὸν Weber ἡ θρησκευτικὴ καταδίκη τῆς μοιχείας θεμελιούται — ἀπὸ πλευρᾶς οἰκογενείας καὶ φυλῆς — ἐπὶ τοῦ ἀνεπιτρέπτου γεγονότος ὅτι διὰ τῆς μοιχείας δίδεται ἡ εὐκαιρία καὶ καθίσταται δυνατὸν εἰς πρόσωπα ξένα ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν φυλὴν νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ πνεύματα τῶν προγόνων, πράγμα ποῦ προξενεῖ τὴν ὀργὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν. WuG I, σελ. 326/327.

τῆς δυνάμεως τοῦ ἱερατείου μεταφέρει τὸ θρησκευτικὸν ἐπίκεντρον ἀπὸ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας πρὸς τὴν δημοσίαν λατρείαν καὶ δημιουργεῖ πρόβλημα σχέσεων μεταξύ ἀφ' ἑνὸς οἰκογενείας καὶ φυλῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπαγγελματικῶν καὶ πολιτικῶν ὀργανώσεων²⁹¹. Ἡ ἐκ μέρους τοῦ ἱερατείου συστηματοποίησης τῆς λατρείας καὶ ὁ θρησκευτικὸς διακανονισμὸς τῶν σχέσεων ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐξασφαλίζουν διὰ μερικὰς θεότητας ἰδιαιτέραν θέσιν ἐντὸς τοῦ Πανθίου καὶ προπαρασκευάζουν τὸ ἔδαφος διὰ τὸν Ἐνοθεϊσμὸν καὶ Μονοθεϊσμὸν. Συμφώνως πρὸς τὰς θρησκευτιολογικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁ Weber δέχεται ὅτι οἱ παράγοντες, οἱ ὅποιοι ἠνύνησαν τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὸν Μονοθεϊσμὸν, εἶναι :

- α. ἡ δημιουργία «παγκοσμίου» κράτους
- β. ἡ διαμόρφωσις ὁμοσπονδιῶν
- γ. ἡ διεθνῆς πολιτικὴ
- δ. αἱ πρακτικαὶ ἀνάγκαι τοῦ μονάρχου ἐνὸς κράτους ἐνιαίου, καὶ
- ε. ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς²⁹².

Ἄντιθέτως τὰ συμφέροντα ὠρισμένων κληρικῶν, ἐμπεπιστευμένων μὲ τὴν λατρείαν τοπικῶν ἢ ἄλλων «ειδικῶν» θεοτήτων καὶ ὁ μαγικὸς χαρακτήρ τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητος ὑπῆρξαν πάντοτε ἐμπόδια διὰ τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὸν Μονοθεϊσμὸν ἢ τὴν διατήρησιν τῆς καθαρότητος αὐτοῦ.

Ἐὰν ἐπεχειρεῖ κανεὶς ἀνακεφαλαιωτικῶς νὰ ἐπισημάνῃ τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην φάσιν ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν πρώτην, θὰ ἠδύνατο ν' ἀναφέρῃ:

α. τὴν ἔξοδον ἀπὸ τοῦ κόσμου τῆς μαγείας καὶ εἴσοδον εἰς τὸ τέμενος τῆς θρησκείας,

β. τὸν μετασχηματισμὸν τῆς γητείας εἰς λατρείαν (ἀντικατάστασις τῶν μαγικῶν ρητῶν μὲ προσευχὴν, μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἔξαναγκασμοῦ τῆς θεότητος — Gotteszwang — εἰς τὴν ἱκεσίαν καὶ εὐχαριστίαν καὶ θυσίαν — Gottesdienst).

γ. τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ μάγου — ὁ ὅποιος εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὰ πνεύματα, ἐφ' ὅσον εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ πειθαναγκάζῃ — ὑπὸ τοῦ ἱερέως — λειτουργοῦ τῶν θεῶν.

Τὰ ὅρια φυσικὰ μεταξύ μαγείας καὶ θρησκείας παραμένουν ρευστά. Ἡ τακτικὴ τοῦ «do ut des» δὲν ἐκλείπει καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν προσευχῶν τῶν πιστῶν, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον πνευματικὰς θρησκείας, ἀποτελοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον αἰτήματα «ρύσεως» ἀπὸ τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ καὶ ὑλικοῦ κακοῦ καὶ

291. Πρβλ. WuG I, σελ. 326.

292. Πρβλ. WuG I, σελ. 331 ἐξ.

παροχῆς καθαρῶς ἐγκοσμίων εὐεργετημάτων. Οἱ παλαιοὶ θεοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπηρεάζουν τὴν λαϊκὴν θρησκευτικότητα καὶ νὰ ἐπιζοῦν ὡς «δαίμονες»²⁹³.

γ. Ἡ ἠθικὴ θρησκευτικότης.

Τρίτη βαθμὶς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς θρησκείας εἶναι ἡ «ἠθικὴ θρησκευτικότης». Ὑπενθυμίζομεν καὶ πάλιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χρονολογικῶς μεταγενεστέρας, ἀλλὰ περὶ ιδεοτυπικῶς ἀνωτέρας βαθμίδος θρησκευτικότητος, σπέρματα τῆς ὁποίας ἀνευρίσκομεν ἤδη κατὰ τὴν μαγικὴν φάσιν τῆς θρησκείας.

Ἡ μαγεία διακρίνει μεταξὺ «καθαρῶν» καὶ «ἀκαθάρτων», «βλαβερῶν» καὶ «ὠφελίμων» δυνάμεων, χωρὶς νὰ προσδίδῃ εἰς τὴν ἐν λόγῳ διάκρισιν καὶ ἠθικὰς διαστάσεις. Δὲν παύει ὅμως ἐκ τῆς διακρίσεως αὐτῆς ν' ἀπορρέῃ καὶ μία συγκεκριμένη ἠθικὴ συμπεριφορά, ἐφ' ὅσον ὁ πρωτόγονος ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ τὴν ἐπαφὴν ἢ ἔστω νὰ πλησιάζῃ μετὰ δέους καὶ κατόπιν εἰδικῆς προπαρασκευῆς καὶ μαγικῶν τελετουργιῶν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ιδιότητα τοῦ «tabu». Ἡ τυχὸν ἀθέτησις ἢ προσβολὴ τῶν ταμπουϊκῶν διατάξεων, τὰς ὁποίας γενικῶς χαρακτηρίζει ἡ μέχρι σκληρότητος αὐστηρότης, συνεπάγεται καταστρεπτικὰς διὰ τὸ ἄτομον καὶ τὴν φυλὴν συνεπειὰς καὶ διὰ τοῦτο τιμωρεῖται αὐστηρῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ θανατικῆς ποινῆς.

Δημιουργεῖται λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σύστημα αὐστηρῶν κανόνων συμπεριφορᾶς καὶ πρακτικῆς σημασίας ἀπαγορεύσεων καὶ καθιεροῦται μία ταμπουϊκῶς ἠγγυημένη ἠθικὴ τάξις, στοιχεῖα τῆς ὁποίας ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιβιώνουν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐξελικτικὴν τῆς θρησκείας φάσιν²⁹⁴. Ἡ ταμπουϊκὴ ἠθικὴ ρυθμίζει ἀναριθμήτους οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς περιπτώσεις τῆς καθημερινότητος ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν, ἀπὸ τῆς προστασίας τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας μέχρι τῆς κοινωνικῆς διαστρωμα-

293. Κατὰ τὸν Weber: θεοὶ εἶναι τὰ ὕψιστα ἐκεῖνα ὄντα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδεται θρησκευτικὴ τιμὴ, προσευχὴ καὶ λατρεία· δαίμονες εἶναι τὰ ὄντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μαγικῶς πειθαναγκάζονται καὶ ἐξορκίζονται.

294. Πρβλ. WuG I, σελ. 341. Τοιαῦτα ἀπαγορεύσεις ἐπεκτείνονται ἀπὸ τῶν τροφῶν μέχρι καὶ τοῦ γάμου, θεμελιοῦνται δὲ πάντοτε ἐπὶ ἀτυχῶν ἐμπειριῶν (π.χ. ἀσθένεια, θάνατος) ἢ τῆς μύρης μαγείας.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ Weber ὅτι παρ' ὅλην τὴν σημασίαν τοῦ totem καὶ τοῦ tabu διὰ τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, θὰ πρέπη ν' ἀπορριφθῇ τόσον ἡ γενικευτικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς πάσας τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, ὅσον καὶ ἡ ἀποψις ὅτι πᾶσαι αἱ μορφαὶ κοινωνικοῦ βίου καὶ ἡ θρησκεία καθόλου ἀπορρέουν ἀπὸ τὸν τοτεμισμὸν. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν χαρακτηρίζει ὁ Weber ὡς «gewaltige Übertreibung» (WuG I, σελ. 342).

τώσεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ γοήτρου²⁹⁵. Θρησκεία καὶ κοινωνία εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς στενὴν διαπλοκὴν. Ἡ θρησκεία τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐξωθρησκευτικῶν ἐνδιαφερόντων καὶ νομιμοποιεῖ καθαρῶς κοινωνικὰς σχέσεις, χωρὶς νὰ παύῃ ὅμως νὰ παραμένῃ εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν αὐτόνομος. Ὁ θρησκευτικὸς παράγων καταδεικνύεται δι' ἄλλην μίαν φορὰν ἀποφασιστικῆς σπουδαιότητος συντελεστῆς διαμορφώσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν δομῶν²⁹⁶.

Μὲ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀνιμιστικῆς πίστεως εἰς πίστιν πρὸς θεοὺς ἡ μαγικὴ ἠθικὴ ὑποχωρεῖ. Ἐφ' ὅσον τώρα ὁ ρόλος τῆς θρησκείας δὲν συνίσταται εἰς τὸν μαγικὸν πειθαναγκασμὸν τῶν πνευμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν λατρευτικὴν ἀπόδοσιν τιμῆς πρὸς τοὺς θεοὺς, εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ ἐπαρκῆ πλέον ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀποτυχιῶν τῆς ζωῆς ὡς σημείων ἐνδεικτικῶν ἀπωλείας τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ μάγου. Νέαι ἠθικοθρησκευτικαὶ κατηγορίαι εἰσάγονται, διὰ νὰ προσδώσουν ἐντελῶς διάφορον διάστασιν καὶ ποιότητα εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Ἀ μ α ρ τ ί α, λ ύ τ ρ ω σ ι ς καὶ ἄ γ α θ ό τ η ς εἶναι τὸ τρίπτυχον, πέριξ τοῦ ὁποίου στρέφεται καὶ ἐκδιπλοῦται τώρα ὁ ἠθικοθρησκευτικὸς βίος. Ὅσακις μάλιστα ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀντίληψις προσλαμβάνει ἐντόνως χαρακτῆρα παγκοσμιότητος καὶ ἠθικότητος, ἡ ἔννοια τῆς ἀ μ α ρ τ ί α ς, ἡ ὁποία δὲν ἐκλαμβάνεται πλέον ὑλικῶς-μαγικῶς, ἀλλ' ὡς ποιότητος συμπεριφορᾶς καὶ ἠθικὸν μέγεθος, καθίσταται ἡ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν ἐρμηνευτικὴ κλειδί

295. Αἱ ταμπουϊκά διατάξεις προσδιορίζουν καὶ τὸν βαθμὸν ἐπικοινωνίας μεταξὺ ἀτόμων, φύλων, κοινωνικῶν τάξεων κλπ. Αἱ σχέσεις αὗται κυμαίνονται μεταξὺ πλήρους ἀποκλεισμοῦ καὶ διακοπῆς πάσης ἐπικοινωνίας καὶ ἐπαφῆς μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν, λατρευτικῶν, κοινωνικῶν, φυλετικῶν «outsiders» καὶ «κοινωνίας τραπέζης», ἡ ὁποία λατρευτικῶς κορυφώνει τὴν μεταξὺ τῶν κοινωνούντων ἐνότητα. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινῆς τραπέζης (Institut der Tischgemeinschaft) πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν κατὰ τὸν Weber εἰς τὰς ταμπουϊκὰς διατάξεις. Πρβλ. WuG I, σελ. 343.

296. Ὁ Weber μνημονεῖει ἰδιαιτέρως τῆς ἐπιδράσεως τῶν καστῶν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ αὐστηρὸς διαχωρισμὸς καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων καστῶν διευκολύνει μὲν τὴν ἐξειδίκευσιν καὶ κατανομήν τῆς ἐργασίας, παρεμποδίζει ὅμως σοβαρῶς τὸν ὀρθολογισμὸν τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐργασία προσλαμβάνει χαρακτῆρα θρησκευτικόν, γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς «ἐπάγγελμα-κλήσις» (Beruf - Berufung) παραμένει ὅμως ἐντὸς τῶν αὐστηρῶς παραδοσιακῶν πλαισίων καὶ ἀνθίσταται εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν ὀρθολογισμοῦ. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἠθικὴ δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, τὸν ὀρθολογισμὸν τῆς διαδικασίας παραγωγῆς καὶ ποιότητα τοῦ κλίματος ἐργασίας, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ποιότητα τοῦ προϊόντος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προτεσταντικὴν ἠθικὴν «die Kastenethik verklärt den «Geist» des Handwerks, den Stolz nicht auf den in Geld qualifizierten Wirtschaftsertrag oder auf die in rationaler Arbeitsverwendung sich bewährende Wunder der rationalen Technik, sondern den Stolz auf die in der Schönheit und Güte des Produkts sich bewährende persönliche, virtuose, kastenmäßige Handfertigkeit des Produzenten». WuG I, σελ. 344.

τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας²⁹⁷. Ἡ προσβολὴ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἐπισύρει τὴν ἱεράν καὶ δικαίαν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησίν του μὲ ἀποτέλεσμα τὰ δεινὰ τοῦ περιουσίου λαοῦ. Οἱ προφῆται ἀποκαλύπτουν διαρκῶς καὶ νέας ἀποστασίας καὶ προσβολὰς τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν πατέρων των, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς ἔθνη, τὰ ὅποια δὲν τὸν προσκυνοῦν²⁹⁸. Ἡ νέα αὐτῆ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας ὑπὸ ποικίλας παραλλαγὰς ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ιδέαν καὶ τὸ βασικὸν περιεχόμενον πάσης θρησκευτικῆς ἠθικῆς. Ἡ προσβολὴ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν ἀμάρτημα, τὸ ὁποῖον ἔχει βαρυτάτας συνεπειὰς διὰ τὴν προσωπικὴν καὶ ἔθνικὴν ἱστορίαν τοῦ πιστοῦ.

Πέραν ὅμως τῶν συνεπειῶν αὐτῶν ἡ ἀμαρτία βαρύνει καὶ τὴν σ υ ν ε ἰ δ η σ ι ν τῶν πιστῶν καὶ γεννᾷ εἰς τὴν καρδίαν των ἔντονα βιώματα ἀποστάσεως μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἠθικοῦ ἰδεώδους καὶ ἀτομικῆς ζωῆς, ἰδανικοῦ κόσμου καὶ πραγματικότητος. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ὑπαιτιότητος ἐνέπλεξε τὸ «κακὸν» εἰς τὴν ζωὴν καὶ νοσταλγεῖ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν «ὀψωνίων τῆς ἀμαρτίας». Εἶναι ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν γεννᾶται ἡ ιδέα τῆς λ υ τ ρ ὠ σ ε ω ς.

Ἡ ἔντονος λυτρωτικὴ νοσταλγία κατὰ τὴν πρωτογενῆ αὐτῆς μορφήν δὲν εἶναι παντελῶς ἀπηλλαγμένη μαγικῶν στοιχείων. Ἀρχικῶς περιορίζεται εἰς τὴν ἀναζήτησιν τρόπων καὶ μέσων ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ἐντελῶς συγκεκριμένου «κακοῦ», τῶν συγκεκριμένων δεινῶν καὶ συμφορῶν. Μὲ τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐπικράτησιν τῆς συστηματοποιήσεως τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν ὑποχωρεῖ βαθμηδὸν — χωρὶς νὰ ἐξαφανίζεται πλήρως — τὸ μαγικὸν στοιχεῖον καὶ παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἠ θ ι κ ῆ ν τ ο ῦ φ ρ ο ν ῆ μ α τ ο ς (Gesinnungsethik). Ἡ λυτρωτικὴ νοσταλγία ἀδιαφορεῖ πλέον διὰ τὰ συγκεκριμένα δεινὰ καὶ προσανατολίζεται πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα τῆς τ ε λ ε ι ὠ σ ε ω ς τοῦ ἀνθρώπου. Πόλος ἔλξεως καθίσταται τῶρα ἡ ἀ γ α θ ὁ τ η ς, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν ἀγιότητα τοῦ φρονήματος, καὶ ἡ ε ὑ σ έ β ε ι α, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου²⁹⁹.

Ἡ λυτρωτικὴ νοσταλγία καταλαμβάνει εἰς μερικὰ θρησκευόμενα τόσον κεντρικὴν θέσιν, ὥστε νὰ χαρακτηρίζωνται ταῦτα ὡς λ υ τ ρ ὠ τ ι κ ᾶ θ ρ η σ κ ε ὑ μ α τ α (Erlösungsreligionen). Φυσικὰ ἡ περὶ λυτρώσεως ἀντίλη-

297. Φυσικὰ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ διαχωρισμὸς εἶναι ἰδεοτυπικός. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ ἀμαρτία ἀποτελεῖ πολυσύνθετον σύμπλεγμα ἑτερογενῶν παραγόντων εἰς τὸ ὁποῖον τὰ «θρησκευτικὰ» καὶ τὰ «μαγικὰ» στοιχεῖα συνυπάρχουν. Πρβλ. WuG I, σελ. 345.

298. Ἐ. ἀ.

299. Πρβλ. ἔ. ἀ.

φισ, ἡ ὁδὸς καὶ τὰ μέσα, ὁ τελικὸς στόχος καὶ ὁ ρόλος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν λύτρωσιν ἐννοοῦνται ἐκάστοτε κατὰ τρόπον διάφορον. Εἰς τὸν Β ο υ δ δ ι σ μ ὸ ν λ.χ. ἔχομεν μίαν α ὐ τ ο λ ὄ τ ρ ω σ ι ν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ κόσμου τούτου, ἐπιτυγχανομένην διὰ τῆς γνώσεως καὶ ἄνευ συμπράξεως θείων δυνάμεων. Ὁ στόχος εἰς τὸ βουδδιστικὸν λυτρωτικὸν ἰδεῶδες εἶναι ἀρνητικός: ἡ ἀνάλυσις τοῦ λυτρουμένου εἰς τὸ Nirvāna. Εἰς τὸν Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ὸ ν ἀντιθέτως ἡ λύτρωσις εἶναι ἀποτέλεσμα συνεργίας θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος, ἐνῶ ὁ ἠθικὸς (τελείωσις, ἀγαθότης) καὶ θρησκευτικὸς (ἀγιότης, θέωσις) στόχος εἶναι θετικοὶ διὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ λυτρουμένου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν λύτρωσιν ποικίλλει ἀπὸ θρησκευματος εἰς θρήσκευμα: ἀπὸ τῆς καθαρᾶς μυστικῆς θεωρίας (mystisch-kontemplativ) καὶ θρησκευτικῆς βακχείας τῶν «βιρτουόζων», μέχρι τοῦ παθητικοῦ Ritualismus ἢ τοῦ κοινωνικοῦ ἀκτιβισμού³⁰⁰ μὲ ἀναλόγους διὰ τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον συνεπειάς. Εἰς τὰ μυστηριακὰ θρησκευματα λ.χ. ἐπικρατεῖ κατὰ κανόνα ὁ Ritualismus, ὁ ὁποῖος μεταφέρει τοὺς μετέχοντας εἰς τὸν ρόλον τοῦ παθητικοῦ θεατοῦ. Ἡ ἀπλῆ θέασις τῶν δρωμένων ἢ ἡ μιμητικὴ μηχανικὴ ἐπανάληψις ὠρισμένων λατρευτικῶν πράξεων ἀρκοῦν διὰ τὴν λύτρωσιν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐξασφαλίζεται μία λυτρωτικὴ ἀτμόσφαιρα εὐφορίας καὶ συγκινησιακῶν καταστάσεων, αἱ ὁποῖαι γοητεύουν τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ. Ὡς ἀκριβῶς ὅμως συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς θεατὰς εἰς τὸ θέατρον, τὰ δρώμενα οὐδεμίαν σημασίαν ἔχουν διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ πιστοῦ μετὰ τὸ πέρασ τῆς μυστηριακῆς τελετουργίας. Ἡ λύτρωσις προσφέρεται ex opere operato, ὡς μυστηριακὴ χάρις ἀπορρέουσα ἀπὸ μόνης τῆς ἱερότητος τῆς manipulation καὶ δὲν ἀπαιτεῖ ἐνεργὸν μετοχὴν οὔτε προξενεῖ ἐνεργοποίησιν τοῦ λυτρουμένου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καταφαίνεται ἡ βασικὴ διαφορὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ καὶ προϋποθέτει τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν καὶ ἠθικὴν καθαρότητα τοῦ μετέχοντος εἰς τὸ μυστήριον, καθ' ὅσον «ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει»³⁰¹.

Εἰς τὴν περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ θρησκείας καὶ κοινωνικῶν τάξεων παράγραφον³⁰² ἀναζητεῖ ὁ Weber τὰ κοινωνικὰ ἐκεῖνα στρώματα, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπη νὰ θεωρηθοῦν ὡς πρωτογενεῖς φορεῖς τῆς ἠθικιστικῆς λυτρωτικῆς Θρησκείας. Σκοπὸς τῆς ἀναζητήσεως αὐτῆς δὲν εἶναι νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐξέλιξιν ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς συγκυρίας, ἀλλὰ ν' ἀνακαλύψῃ τυχὸν «ἐκλεκτικὰς συγγενείας» (Wahlverwandschaften)

300. Πρβλ. WuG I σελ. 413 ἐξ.

301. WuG I, σελ. 415. Πρβλ. καὶ σελ. 430-433.

302. Stände, Klassen und Religion, WuG I, σελ. 368 ἐξ.

μεταξὺ τῆς ἠθικιστικῆς θρησκευτικότητος καὶ ὀρισμένων κοινωνικῶν τάξεων, τὰ μέλη τῶν ὁποίων, ὡς ἐκ τῆς νοοτροπίας καὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας καὶ διαβιώσεως, θὰ ἦσαν περισσότερο εὐαίσθητα εἰς ἠθικὰ αἰτήματα καὶ περισσότερο δεκτικὰ διὰ τὰ κηρύγματα τῆς λυτρωτικῆς θρησκείας.

Ὁ Weber ἀποκλείει κατ' ἀρχὰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς πολεμιστάς, καθὼς καὶ τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς καὶ τοὺς ἐμπόρους. Οἱ ἀ γ ρ ὅ τ α ι εἶναι στενῶς συνδεδεμένοι μὲ τὴν φύσιν καὶ ἡ θρησκευτικότης των εἶναι κατὰ κανόνα παραδοσιακὴ, ἀνορθολογικὴ, τελετουργικὴ, μαγικὴ καὶ ἀνιμιστικὴ. Χαρακτηριστικὸν καὶ ἐνδεικτικὸν τῶν ἀνωτέρω εἶναι τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸν ὕστερον ἰουδαϊσμόν αἱ ἐκφράσεις «ἄνθρωπος τῆς ὑπαίθρου» (Landmann) καὶ «ἄθεος» εἶναι ταυτόσημοι. Ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀγρότου δὲν εἶναι ὀρθολογιστικὴ καὶ κινεῖται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς δοσοληψίας (do ut des)³⁰³. Ἡ νοοτροπία πάλιν τῶν π ο λ ε μ ι σ τ ῶ ν εἶναι ἐντελῶς ξένη ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῆς «ἀμαρτίας» καὶ τῆς «ταπεινώσεως», αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν γνώμην των προσβάλλουν τὸ αἶσθημα τῆς ἀξιοπροεπείας τοῦ εὐγενοῦς καὶ μειώνουν τὴν ποιτικὴν ὑπεροχὴν του³⁰⁴. Αἱ γραφειοκρατικαὶ ἀντιλήψεις τῶν δ η μ ο σ ί ω ν λ ε ι τ ο υ ρ γ ῶ ν καὶ ὁ ψυχρὸς ὀρθολογισμὸς των δὲν ἀφήνουν ἐξ ἄλλου περιθώρια βαθυτέρας σχέσεως πρὸς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν ὁποίαν δύναται τὸ πολὺ ν' ἀναγνωρισθῇ μόνον ποιά τις λειτουργικὴ χρησιμότης διὰ τὸ σύστημα³⁰⁵. Τέλος τὸ πλουσιοκρατικὸν «ἐ μ π ο ρ ι κ ὸ ν π α τ ρ ι κ ῖ ᾱ τ ο ν»,

303. Κατὰ τὸν Weber: «Je stärker bäuerlich orientiert eine Kulturentwicklung ist: im Okzident in Rom, im fernen Osten in Indien, in Vorderasien in Ägypten, desto stärker fällt gerade dies Bevölkerungselement in die Waagschale des Traditionellen und desto mehr entbehrt wenigstens die Volksreligiosität der ethischen-Rationalisierung». WuG I, σελ. 369. «Die Bauern sind nur sehr selten die Schicht, welche irgendeine nicht magische Religiosität ursprünglich getragen hat... In aller Regel bleibt die Bauernschaft auf Wetterzauber und animistische Magie oder Ritualismus auf dem Boden einer ethischen Religiosität aber auf eine streng formalistische Ethik, des «do ut des» dem Gott und Priester gegenüber eingestellt». WuG, I, σελ. 369. Ἴσως εἶναι ἀξιοληθὲν καὶ παρατήρησις τοῦ Weber, ὅτι ἡ γενικῶς σήμερον ἀποδιδομένη εἰς τοὺς γεωργοὺς εὐσέβεια ἀποτελεῖ «eine durchaus moderne Erscheinung», τὴν ὁποίαν π.χ. ἀγνοοῦν ἡ Ἰνδικὴ καὶ βουδδιστικὴ θρησκεία, ἐνῶ εἰς τὴν spätjüdischen Gemeindefrömmigkeit ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑπαίθρου (Landmann) καὶ ὁ «ἄθεος» ταυτίζονται. WuG I, σελ. 370.

304. «Der Kriegsadels und alle feudalen Mächte pflegen nicht Träger einer rationalen religiösen Ethik zu werden». WuG I, σελ. 371. «Ὅχι μόνον διότι αἱ ἔννοιαι ἀμαρτία καὶ λύτρωσις εἶναι ξέναι πρὸς τὴν στρατιωτικὴν νοοτροπίαν, ἀλλὰ καὶ διότι θεωροῦν ἐξευτελιστικὸν νὰ ὑποκύψουν πρὸ τῶν λειτουργῶν τῶν θεῶν (ἱερέως ἢ προφήτου) ἐφ' ὅσον «trotz der Götter, nicht durch die Götter, oft gegen sie behauptet der Held seine überalltägliche Stellung» WuG I, σελ. 385.

305. Μολοντί δὲν ἐλλείπουν ἐντελῶς στοιχεῖα καὶ τῆς λυτρωτικῆς καὶ ἠθικῆς θρησκευτικότητος εἰς τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς ἐπικρατεῖ κατὰ κανόνα τὸ πνεῦμα τῆς γρα-

ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον θρησκευτικῶς, μόνον μαγικοῦ τύπου θρησκευτικότητά ἔχει νὰ ἐπιδείξη³⁰⁶.

Γενικῶς ὁ Weber παρατηρεῖ ὅτι αἱ κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς προνομιούχοι τάξεις δὲν εἶναι εὐαίσθητοι εἰς τὰ λυτρωτικὰ κηρύγματα καὶ τὴν θρησκείαν. Ἡ λυτρωτικὴ νοσταλγία εἶναι ἔκφρασις μιᾶς «ἀνάγκης», μολονότι δὲ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι δὲν ἀποτελοῦν τὴν μοναδικὴν πηγὴν λυτρωτικῶν ἰδεῶν δὲν παύουν καὶ νὰ ἐπιδρῶν σημαντικῶς εἰς τὴν γένεσιν ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν. Εἶναι φυσικὸν λοιπὸν αἱ κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς προνομιούχοι τάξεις νὰ παρουσιάζουσι λυτρωτικὴν ὑποτονικότητα καὶ νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν θρησκείαν, μόνον ἐφ' ὅσον αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέσον νομιμοποιήσεως (Legitimierung) τῆς «εὐτυχίας» καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν³⁰⁷. Λυτρωτικὴν θρησκευτικότητα ἀναπτύσσουσι μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν «ἀποστρατικοποιήσεως» καὶ «ἀπολιτικοποιήσεως» τῶν^{307α}. Οἱ ἀνωτέρω λόγοι ἀναγκάζουσι τὸν Weber νὰ στραφῇ πρὸς τὰς «ἀρνητικῶς προνομιοῦχους» κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς χειροτέχνους (Handwerker) καὶ μικροαστοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνευρίσκει ἰσχυρὰς λυτρωτικὰς νοσταλγίας καὶ «ἐκλεκτικὴν» συγγένειαν» μετὰ τῆς ἠθικο-ορθολογικῆς θρησκευτικότητος (rational-ethische Religiosität). Βεβαίως καὶ μετὰξὺ αὐτῶν ἀπαντᾶται συνυπαρξίς ἀντιθέτων καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιφατικῶν στοιχείων³⁰⁸. Πάντοτε ὁμως

φειοκρατίας, τοῦ ὁποίου χαρακτηριστικὰ εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ ψυχρὸς ὀρθολογισμὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἀπόλυτον μέτρον τῆς τάξεως καὶ τῆς γαλήνης. Ἡ θρησκεία συνήθως περιφρονεῖται ἢ ἀπλῶς ἀναγνωρίζεται ἢ χρησιμότης της ὡς μέσου ἐξημερώσεως τῶν ἡθῶν (Domestikationsmittel). Ἡ θρησκευτικότης τοῦ δημοσίου λειτουργοῦ εἰς τὴν καθαρωτέραν μορφήν της ἀπαντᾶται εἰς τὸν Κομφουκιανισμόν· ἀπόλυτος ἀπουσία λυτρωτικῆς νοσταλγίας καὶ πλήρης ἀδιαφορία διὰ μιάν μεταφυσικὴν θεμελίωσιν τῆς καθαρῶς χρησιμοθηρικῆς καὶ «ὀππορτουριστικῆς» ἠθικῆς εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ της. Πρβλ. WuG I, σελ. 374.

306. Ἡ τοποθέτησις τοῦ «kaufmännisches Patriziat» ἐναντι τῆς θρησκείας ὑπῆρξε πάντοτε ἀντιφατικὴ. Ὅσον περισσότερο προνομιούχος εἶναι ἡ θέσις τῶν ἐμπόρων, τόσον ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον ἐπιδεικνύουν διὰ μιάν θρησκευτικότητα προσανατολισμένην πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Δὲν παύουν παρὰ ταῦτα οἱ πλουτοκράται αὐτοὶ νὰ διέπωνται ἀπὸ μιάν ἔντονον μαγικοῦ τύπου θρησκευτικότητα, ἡ ὅποια συνδυάζεται μετὰ τὸν τρόπον πρὸ τῶν αὐστηρῶν θεῶν. WuG I, σελ. 376.

307. WuG I, σελ. 385. Ἡ ἀναζήτησις τῆς «νομιμοποιήσεως» αὐτῆς ἀπορρέει κατὰ τὸν Weber ἐκ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τῶν πλουτοκρατῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀπλῶς ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά των, ἀλλ' αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην ν' ἀναγνωρισθῇ εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ «δίκαιον» καὶ «δικαίωμα» ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τούτων. Ὁ Weber ὁμιλεῖ περὶ «seelisches Komfortbedürfnis nach der Legitimität des Glückes» καὶ καταλήγει: «Die «Legitimierung» in diesem innerlichen Sinne ist das, was die positiv Privilegierten innerlich von der Religion verlangen, wenn überhaupt irgend etwas».

307α. Πρβλ. WuG I, σελ. 394 ἔξ.

308. Ὡς τοιαύτας ἀντιθέσεις ἀναφέρει ὁ Weber: «Kastentabu und magische oder mystagogische Sakraments-oder Orgienreligiosität in Indien, Animismus in China,

ὑπῆρξαν οἱ περισσότερον εὐσεβεῖς, εἰ καὶ οὐχὶ οἱ περισσότερον «ὀρθόδοξοι». Ὁ μικροαστὸς ὑπῆρξε πάντοτε εὐαίσθητος δέκτης ἠθικολογικῶν διδασκαλιῶν καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ τιμὴ του δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προνόμια, τῶν ὁποίων στερεῖται, ἀλλ' ἀπὸ μίαν μυστικὴν «ἐπαγγελίαν» τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ μίαν «ἀποστολήν», μίαν «κλήσιν», μίαν «πρόνοϊαν», μίαν «Διαθήκην», μίαν «ἐκλογὴν» τοῦ περιουσίου λαοῦ³⁰⁹.

Ὁ Weber δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ λυτρωτικὴ νοσταλγία τῶν ἀρνητικῶς προνομιοῦχων δὲν φέρει πάντοτε καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἐνίοτε, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ μοντέρνου προλεταριάτου, καὶ καθαρῶς κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικόν. Γνωρίζει ἀκόμη ὅτι καὶ ὅπου ἡ λύτρωσις νοεῖται καθαρῶς θρησκευτικῶς δὲν προσλαμβάνει πάντοτε τὸν ὀρθολογικὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐνταῦθα. Εἶναι δυνατὸν νὰ συνδυασθῇ μὲ αἰσθήματα ἐκδικήσεως καὶ ἀνταποδόσεως, μὲ μαγικὰς ἀντιλήψεις, μὲ προσδοκίας καὶ ἐλπίδας τῶν μαζῶν τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἐπέσυρον τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τῶν προφητῶν³¹⁰. Ἄλλ' αἱ ἀποκλίσεις αὗται καὶ ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν ἀποτελοῦν κατὰ τὸν Weber μίαν ἀκόμη ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀνακριβείας τῶν μαρξιστικῶν ἰσχυρισμῶν καὶ τῆς κοινωνιολογιστικῆς ἐρμηνείας τῆς θρησκευτικῆς. Οὐδέποτε, λέγει ὁ Weber, ὑπῆρξε σαφὴς οἰκονομικὸς προσδιορισμὸς τῆς θρησκευτικότητος τῶν τεχνιτῶν³¹¹, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐλλείπουν περιπτώσεις ἐκχυδαϊσμοῦ τῆς λυτρωτικῆς ἰδέας καὶ ἐναρμονίσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀγωνίας μὲ τὴν ἐξωτερικὴν ἔνδειαν. Ἀντιθέτως μάλιστα: εἰς τὴν Κίνα καὶ τὰς Ἰνδίας ὁ οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος ἐπηρεάζεται εὐθέως ἀπὸ τὰς μορφὰς τῆς θρησκευτικῆς κοινωνικοποιήσεως³¹², ἐνῶ γενικῶς ἰσχύει ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀπλὴ παρουσία τῶν

Derwischreligiosität im Islam, die pneumatisch-enthusiastische Gemeindereligiosität des antiken Christentums, namentlich im Osten des römischen Weltreichs, Deisdämonie neben Dionysosorgiastik im antiken Hellenentum, pharisäische Gesetzesstrenge im antiken grossstädtischen Judentum, ein wesentlich idolatrisches Christentum neben allen Arten von Sektenreligiosität im Mittelalter und alle Arten von Protestantismus in der beginnenden Neuzeit — dies sind wohl die grössten Kontraste, welche sich untereinander denken lassen». WuG I, σελ. 377.

309. Πρβλ. WuG I, σελ. 385.

310. Πρβλ. WuG I, σελ. 386.

311. WuG I, σελ. 378. Πρβλ. διάφορον ἄποψιν τοῦ Φίλιπα, ἐν μν. ἔργ. σελ. 19/20.

312. WuG I, σελ. 378. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ ἀθλιότης τῶν Παρια εἰς τὰς Ἰνδίας δὲν ὠδήγησε μῆτε εἰς οἰκονομικὰς λυτρωτικὰς νοσταλγίας μῆτε εἰς κοινωνικοεπαναστατικὰ κηρύγματα. Τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἀναφορικῶς μὲ τὴν προσωπικὴν (Κάρμα, μετεμψύχωσις) καὶ κοινωνικὴν (κάστα) ἱστορίαν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἡ μόνη σωτηρία εἶναι ἡ τήρησις τῶν θρησκευτικῶν ἐπιταγῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς κάστας, ἡ ἀθέτησις τῶν ὁποίων ἔχει φοβεράς συνεπείας διὰ τὸ ἄτομον (WuG I, σελ. 387). «Ἡ τάξις τῆς κάστας εἶναι αἰωνία καὶ ἀπολύτως δικαία» (WuG I, σελ. 389) καὶ μόνον εἰς τὴν «Wiedergeburtstheodizee» δύναται νὰ ἐπιβῇ ὁ Ἰνδοῦστῆς.

μικροαστῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν διὰ ν' ἀναπτυχθῆ ἡ ἠθικὴ θρησκευτικότης³¹³. Ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ καταπίεσις πιθανόν νὰ γεννοῦν εἰς τὰ κυριαρχούμενα στρώματα τὴν νοσταλγίαν ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν, εἴτε εἰς τὸ ἐνθάδε μὲ τὸ ὄραμα τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης καὶ κοινωνικῆς εὐδαιμονίας, εἴτε εἰς τὸ ἐπέκεινα μὲ τὴν πίστιν εἰς μεταθανάτιον λύτρωσιν καὶ τὸ αἴτημα τῆς θεοδικίας³¹⁴. Δὲν δύνανται ὅμως ν' ἀποτελοῦν καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν ἢ κυριωτέραν πηγὴν προελεύσεως τῆς λυτρωτικῆς ιδέας, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον αἱ οἰκονομικοκοινωνικῶς κατ' ἐξοχὴν ἀρνητικῶς προνομιούχοι τάξεις τῶν σκλάβων καὶ τῶν ἡμερομισθίων οὐδέποτε εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπῆρξαν φορεῖς ἰδιαίτερου τύπου θρησκευτικότητος³¹⁵, ἀλλ' εἶχον κατὰ κανόνα ὡς θρησκευτικὸν πρότυπον τοὺς μικροαστοὺς. Μόνον τὸ σύγχρονον προλεταριάτον καὶ τὰ εὐρύτατα στρώματα τῆς συμπληρωματικῆς τοῦ κοινωνικῆς τάξεως, τῆς bourgeoisie, παρουσιάζουν τὴν ἰδιοτυπίαν θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀρ-

313. «Die blosse Existenz von Handwerkern und Kleinbürgern hat aber nirgends genügt, die Entstehung einer ethischen Religiosität eines noch so allgemein zu umschreibenden Typus aus sich zu gebärten. Wir sahen umgekehrt, wie das Kastentabu in Verbindung mit dem Seelenwanderungsglauben die indische Handwerkerethik beeinflusst und stereotypiert hat. Nur wo eine Gemeindereligiosität und speziell eine rational ethische Gemeindereligiosität entstand, da konnte sie dann begreiflicher Weise gerade in städtischen Kleinbürgerkreisen ganz besonders leicht Anhänger gewinnen und dann die Lebensführung dieser Kreise ihrerseits unter Umständen nachhaltig beeinflussen, wie dies tatsächlich geschehen ist». WuG I, σελ. 380.

314. Τοῦτο συνέβη λ.χ. μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκευτικότητα τῶν «παριῶν», ἡ ὅποια συνδυάζει τὴν λυτρωτικὴν ιδέαν μὲ τὴν μνησικακίαν (Ressentiment) καὶ τὴν ιδέαν τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως (Vergeltung). Θὰ ἦτο ὅμως παντελῶς ἐσφαλμένον, κατὰ τὸν Weber, νὰ δεχθῆ κανεὶς τὴν ἀποψιν τοῦ Nietzsche, κατὰ τὴν ὅποian ἡ λυτρωτικὴ νοσταλγία ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν μνησικακίαν καὶ εἶναι προῖον ἐνὸς «Sklavenaufstandes in der Moral» (σελ. 390). Ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων καὶ μάλιστα ὁ Βουδδισμός, τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοῖ ὡς παράδειγμα ὁ Nietzsche, καταδεικνύουν τὰ ὅρια τῆς θεωρίας τῆς μνησικακίας καὶ ἐπιβεβαιοῦν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀπὸ τὸν «Ressentimentsmoralismus». «Gerade dies Beispiel zeigt, dass das Erlösungsbedürfnis und die ethische Religiosität noch eine andere Quelle hat, als die soziale Lage der negativ Privilegierten und den durch praktische Lebenslage bedingten Rationalismus des Bürgertums: den Intellektualismus rein als solchen, speziell die metaphysischen Bedürfnissen des Geistes, welcher über ethische und religiöse Fragen zu grübeln nicht durch materielle Not gedrängt wird, sondern durch die eigene innere Nötigung, die Welt als einen sinnvollen Kosmos erfassen und zu ihr Stellung nehmen zu können». WuG I, σελ. 391.

315. WuG I, σελ. 380. Μόνον ὑπὸ πολὺ περιορισμένην ἔννοιαν δέχεται ὁ Weber ὅτι δυνάμεθα νὰ κάμωμεν λόγον περὶ «spezifische «Klassen» — Religiosität der negativ privilegierten Schichten» WuG I, σελ. 381.

νητισμοῦ³¹⁶. Εἰδικῶς ὅμως προκειμένου περὶ τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς οἰκονομικῶς ἰσχυρᾶς bourgeoisie δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν λόγον περὶ θρησκευτικότητος, οὔτε καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν δι' αὐτῶν τὴν θρησκείαν, καθ' ὅσον εἰς τὰ στρώματα ταῦτα ἔχει οὐσιαστικῶς ἐκτοπισθῆ ἡ θρησκεία καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς κατέλαβον ἰδεολογικὰ ὑποκατάστατα³¹⁷.

Κήρυκες τῶν λυτρωτικῶν ἰδεῶν καὶ ἐνσαρκωταὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἠθικισμοῦ εἶναι κυρίως οἱ π ρ ο φ ῆ τ α ι, τὸ χάρισμα τῶν ὁποίων δὲν συνδέεται ὑποχρεωτικῶς μὲ μίαν ὠρισμένην κοινωνικὴν τάξιν. Ὡς ἀκριβῶς ὁ μάγος καὶ ὁ «μυσταγωγός» ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν πρώτην φάσιν καὶ ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν δευτέραν, ὁ προφήτης ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν θρησκευτικὴν προσωπικότητα κατὰ τὴν τρίτην φάσιν τῆς ἀνελιξεως τῆς Θρησκείας.

Τὸ προφητικὸν χάρισμα συνδέεται πάντοτε μὲ ἐν minimum διανοήσεως καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ (intellektuelle Kultur), μετασχηματίζεται ὅμως καὶ προσαρμόζεται ἀναλόγως, ὅταν υἰοθετηθῆ ἀπὸ τὰς εὐρυτέρας λαϊκὰς μάζας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν πρόσβασιν εἰς τὴν διάνοσιν³¹⁸. Ὡς προῖόν τῆς προσαρμογῆς αὐτῆς θεωρεῖ ὁ Weber τὴν ἐμφάνισιν τῆς πίστεως εἰς π ρ ο σ ω π ι κ ὸ ν Λ υ τ ρ ω τ ῆ ν (Heiland)³¹⁹. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Βούδδα, ὁ ὁποῖος ἐνσαρκώνει κατὰ τρόπον παραδειγματικὸν τὴν διανοητικὴν αὐτολύτρωσιν, ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἰδεώδους τοῦ Bodhisattva, ὁ ὁποῖος δέχεται νὰ στερηθῆ τὴν προσωπικὴν ἀνάλυσίν του εἰς τὸ Nirvâna καὶ παραμένει ἐπὶ τῆς γῆς, προκειμένου νὰ προσφέρῃ τὴν λύτρωσιν εἰς τοὺς συνανθρώπους του³²⁰.

Ὁ Weber διακρίνει δύο εἴδη προφητισμοῦ: τὸν π α ρ α δ ε ι γ μ α τ ι κ ὸ ν

316. WuG I, σελ. 381.

317. Ὁ Weber πιστεύει ὅτι τὰ κατώτατα στρώματα τοῦ προλεταριάτου καὶ αἱ μὲ προλεταριοποίησιν ἀπειλούμεναι («proletaroiden») μικροαστικαὶ τάξεις προσφέρονται ἰδιαιτέρως διὰ θρησκευτικὴν ἱεραποστολήν, κλίνουν ὅμως πρὸς μίαν μαγικοῦ καὶ ὀργιαστικοῦ τύπου θρησκευτικότητα. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται ἡ ἐπικράτησις εἰς αὐτάς σωτηριολογικῶν καὶ μεθοδιστικῶν θρησκευτικῶν παραφυάδων, ὡς εἶναι εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Μεθοδισμὸς καὶ ὁ Στρατὸς Σωτηρίας. WuG I, σελ. 381.

318. WuG I, σελ. 382.

319. Ὁ Weber μάλιστα πιστεύει ὅτι: «die Übertragung von Erlösungslehren auf die Massen lässt fast jedesmal den persönlichen Heiland entstehen oder stärker hervortreten» WuG I, σελ. 382.

320. Γενικῶς ὁ Weber πιστεύει ὅτι: «wie die Magie, so ist der soteriologische Mythos und sein menschengewordener Gott oder gottgewordener Heiland eine spezifisch volkstümliche und daher an den verschiedensten Stellen spontan entstandene religiöse Konzeption. Die unpersönliche, übergöttliche ethische Ordnung des Kosmos und die exemplarische Erlösung ist dagegen ein der spezifisch unvolkstümlichen, ethisch rationalen Laienbildung adäquater Intellektuellengedanken». WuG I, σελ. 383.

(exemplarische Prophetie) καὶ τὸν ἠθικὸν (ethische Prophetie). Τὸν πρῶτον ἐνσαρκώνει ὁ Βούδδας, τὸν δεύτερον ὁ Ζαρατούστρα καὶ ὁ Μωάμεθ. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ προφήτης εἶναι ὁ ἄνθρωπος — ὑπόδειγμα, πρότυπον πρὸς μίμωσιν (exemplarischer Mensch), ὁ ὁποῖος ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως πάσης θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς ὑποχρέωσης καὶ αὐθεντίας χαράσσει τὸν ἰδικὸν τοῦ δρόμον καὶ ὑποδεικνύει τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν λύτρωσιν. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ προφήτης ἐμφανίζεται ὡς ὄργανον τοῦ Θεοῦ καὶ κήρυξ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Ὁ ἠθικὸς προφητισμὸς προϋποθέτει πίστιν εἰς ὑπερκόσμιον προσωπικὸν Θεόν, τηρητὴν τῆς παγκοσμίου ἠθικῆς τάξεως, καὶ κατάργησιν παντὸς μαγικοῦ ἢ ἐξωλογικοῦ στοιχείου εἰς τὴν θρησκείαν. Ὁ κόσμος τοῦ προφήτου εἶναι πλήρης νοήματος, σκοπιμότητος, τάξεως καὶ ἁρμονίας. Τὸ Σύμπαν καὶ ἡ ζωὴ, τὰ κοσμολογικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα διέπονται ὑπὸ καθωρισμένου καὶ συστηματικῶς ἐνιαίου νοήματος καὶ σκοπιμότητος (Sinn), ἡ δὲ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων τότε μόνον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν, ὅταν προσανατολίζεται πρὸς τὴν σκοπιμότητα αὐτὴν καὶ προσαρμόζεται ἀναλόγως³²¹. Γενικῶς ἡ σωτηριολογία τοῦ διανοουμένου δὲν στρέφεται περὶ τὰς ὑλικὰς πιέσεις καὶ ἀνάγκας, ἀλλ' ἀναζητεῖ λύτρωσιν ἀπὸ τὴν «innere Not». Ὅτι τὸν ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου³²². Ὅσον περισσότερο ἀπωθεῖ ἡ διανόησις τὴν μαγικὴν καὶ μυθικὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ κόσμου καὶ ἐρμηνεύει τὰ φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ γεγονότα ὡς ἀπλῶς «ὑφιστάμενα» καὶ «γιγνόμενα» φυσιολογικῶς, τόσον ἐντονώτερον ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα καὶ ἀναζητεῖται ἡ ἀπάντησις περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τοῦ νοήματος αὐτῶν. Τὸ πρόβλημα γίνεται ἀκόμη ἐντονώτερον, ὅταν τὸ ὑποτιθέμενον θρησκευτικὸν νόημα ἔρχεται ἀντιμέτωπον μὲ τὴν σιληρὰν πραγματικότητα καὶ τὴν κακίαν τοῦ παρόντος κόσμου³²³. Προφητεία καὶ θεολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις, ἡσχολήθησαν ἀνέκαθεν μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό. «Τὸ ἔσχατον ἐρώτημα πάσης μεταφυσικῆς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τοῦτο: ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ κόσμος ἐν τῷ συνόλω του καὶ ἡ ζωὴ ἰδιαιτέρως ἔχουν κάποιο

321. Πρβλ. WuG I, σελ. 352 ἐξ. 354 ἐξ. καὶ 396 ἐξ. Ἐντελῶς ἀντίθετος πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἠθικοῦ προφητισμοῦ ἐμφανίζεται ὁ μαγικὸς καὶ μυστικιστικὸς κόσμος τοῦ παραδειγματικοῦ προφητισμοῦ τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου ἐξαρτῶνται ἐδῶ ἀπὸ τὸ τελετουργικὸν καὶ τὰς θυσίας, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουν τὴν γαλήνην καὶ ἱκανοποίησιν τῶν πνευμάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν κανονικότητα τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων. Τὸ θεῖον ἐνταῦθα γίνεται ἀντιληπτὸν ὡς ἀπρόσωπος καὶ ὑπέρθους δύναμις. Πρβλ. WuG I, σελ. 353 ἐξ.

322. WuG I, σελ. 396.

323. «Alle stärksten Spannungen der inneren Lebensführung sowohl wie der äusseren Beziehung zur Welt entstammen dann dem Zusammenstoss dieser Konzeption der Welt als eines, den religiösen Postulat nach, sinnvollen Ganzen mit den empirischen Realitäten». WuG I, σελ. 355.

«νόημα), ποῖον δύναται νὰ εἶναι τοῦτο καὶ πῶς θὰ ἴσχυε νὰ εἶναι ὁ κόσμος, διὰ ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς αὐτό;»³²⁴.

Ἡ διάκρισις μεταξύ παραδειγματικοῦ καὶ ἠθικοῦ προφητισμοῦ δὲν εἶναι ἄνευ ἐπιπτώσεων διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν. Ὁ πρῶτος τύπος προσιδιάζει κυρίως εἰς τὸν Ἰνδικὸν χῶρον καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸν μυστικισμόν· ὁ δεύτερος εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸν «ἀσκητισμόν». Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν διαφοροποιεῖται κατὰ τὸν Weber ὁ δυτικὸς ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ὁ ἀνατολικὸς μυστικὸς θέτει ὡς στόχον τῶν θρησκευτικῶν προσπαθειῶν του τὴν unio mystica, ἡ ὁποία θὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν γαλήνην τῆς μετοχῆς εἰς τὸ Θεῖον. Ὡς μέσον χρησιμοποιεῖ τὴν μυστικὴν θεωρίαν (Kontemplation), τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς βιωτικὰς μερίμνας, μείωσιν τῆς δραστηριότητος εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὄριον καὶ ἀπόδρασιν ἀπὸ τοῦ κόσμου (weltablehnende Askese). Ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν χρησιμοποιεῖται, παρὰ μόνον εἰς τὴν συστηματοποίησιν ἀλεξικάκων μεθόδων, αἱ ὁποῖαι θ' ἀποκλείουσιν τὰς ὀχλήσεις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ ἀδιαφορῶν διὰ τὰ ἐγκόσμια ἀναχωρητῆς δὲν εἶναι δυνατὸν ποτε νὰ διαδραματίσῃ δημιουργικὸν καὶ πρωτεύοντα ρόλον διὰ τὰ κοινωνικὰ πράγματα. Συνεπῆς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις του ὑποτάσσεται ταπεινῶς καὶ ὑπομένει τὴν ἐκάστοτε «κατεστημένην» κοινωνικὴν τάξιν, εὐχόμενος ὑπὲρ τῶν ἀρχόντων. Ἐντελῶς ἀντίθετος εἶναι ἡ στάσις τοῦ «ἀσκητοῦ», ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸν τύπον τοῦ ἠθικοῦ προφητισμοῦ. Εἶναι ὁ τύπος, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Δύσιν, μάλιστα δὲ εἰς τὸν πουριτανικὸν προτεσταντισμόν. Καὶ αὐτὸς αἰσθάνεται μίαν ἀπόστασιν καὶ ἀσκεῖ κριτικὴν ἐπὶ τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἢ ἄρνησις νὰ συμβιβασθῇ δὲν τὸν ὁδηγεῖ εἰς ἀναχωρητισμόν καὶ ἀπόδρασιν. Αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ὡς στρατιώτην τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, κεκλημένον ν' ἀγωνισθῇ. Ἡ στάσις του εἶναι στάσις «ἐνδοκοσμίου ἀσκήσεως» (innerweltliche Askese) καὶ ἐνεργοποιήσεως πασῶν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ πρὸς βελτίωσιν τοῦ κόσμου³²⁵. Τ' ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης στάσεως διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναλύει ὁ Weber εἰς τοὺς τρεῖς τόμους τῶν θρησκευτικοκοινωνιολογικῶν δοκιμῶν του καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ δοκίμιον περὶ τῆς «Προτεσταντικῆς Ἠθικῆς», εἰς τὸ ὁποῖον διατυπώνει τὴν γνωστὴν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Καπιταλισμοῦ θέσιν του. Περὶ ταύτης ἀναλυτικώτερον λόγος κατωτέρω.

(Συνεχίζεται)

324. WuG I, σελ. 355.

325. WuG I, σελ. 423.